

О.М. Ващенко, Н.О. Чех, Р.Ю. Тесленко

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

В статті досліджено природу антикорупційної програми юридичної особи, її нормативне забезпечення та процес впровадження. Детально проаналізовано зміст антикорупційної програми, виявлено дискусійні питання, які потребують додаткового розгляду та вирішення. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення самої антикорупційної програми та її процесу її прийняття та реалізації.

Ключові слова: корупція, антикорупційна програма, антикорупційна програма юридичної особи, антикорупційні заходи, реалізація антикорупційної програми

Постановка проблеми

Одним із деструктивних явищ, що гальмує соціально-економічний та політичний розвиток сучасної України, є корупція, якою уражені всі сфери діяльності суспільства. Високий рівень корупції в Україні підтверджується показниками всесвітнього рейтингу Corruption Perceptions Index, сформованому антикорупційною організацією Transparency International, відповідно до яких у 2017 році Україна посіла 130 місце зі 180 країн світу [7].

Поширення корупції в Україні породжує зневагу населення до апарату держави та віддаляє можливість залучення громадськості до спільного творення державної політики країни. Корупція стала тим чинником, який нівелює силу закону та встановлює свої правила побудови відносин у суспільстві, погіршує рівень життя переважної більшості населення та веде до свавілля. Наслідки спричинені корупцією нищать духовні та моральні цінності, знижують авторитет України у відносинах з іншими, більш розвиненими та менш корумпованими країнами Європи та світу, а також пропагують протиправний спосіб життя.

Ці явища знаходять своє відображення і в бізнес-середовищі, яке також знаходиться під значним впливом корупційних ризиків. З метою запобігання та протидії корупції на підприємствах українське антикорупційне законодавство рекомендує реалізацію антикорупційної програми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На жаль, в Україні відсутнє теоретичне розроблення проблеми впровадження та реалізації антикорупційної програми юридичних осіб. При розробці та впровадженні антикорупційної програми підприємства користуються Законом України «Про запобігання корупції», Типовою антикорупційною

програмою Юридичної особи та Методичними рекомендаціями щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб, розробленими НАЗК. Однак дані документи містять деякі дискусійні питання, що потребують додаткового роз'яснення та пояснення.

Метою даної статті є комплексний аналіз норм, що регламентують розробку впровадження та реалізацію антикорупційної програми юридичної особи та їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу

Згідно з ч. 2 ст. 61 Закону «Про запобігання корупції» [2] посадові та службові особи юридичних осіб, інші особи, які виконують роботу і перебувають з юридичними особами у трудових відносинах, зобов'язані:

1) не вчиняти і не брати участі у вчиненні корупційних правопорушень, пов'язаних з діяльністю юридичної особи;

2) утримуватися від поведінки, яка може бути розцінена як готовність вчинити корупційне правопорушення, пов'язане з діяльністю юридичної особи;

3) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції у діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або її засновників (учасників) про випадки:

- підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи;

- вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами;

- виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів.

З метою юридичного закріплення комплексу правил, стандартів і процедур щодо запобігання,

виявлення та протидії корупції у діяльності юридичної особи може бути розроблена та затверджена антикорупційна програма юридичної особи приватного права.

Закон України «Про запобігання корупції» зобов'язав затвердити антикорупційну програму:

1) на державних та комунальних підприємствах, а також в господарських товариствах при умові, що в них:

- державна або комунальна частка перевищує 50 %;
- середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік перевищує 50 осіб;
- обсяг валового доходу від реалізації робіт та послуг за вказаний період перевищує 70 мільйонів гривень;

2) юридичних осіб, які відповідно до Закону України "Про здійснення державних закупівель" є учасниками попередньої кваліфікації або процедури закупівлі, якщо вартість закупівлі товарів або послуг дорівнює або перевищує 1 мільйон гривень, а робіт – 5 мільйонів гривень.

В контексті наведених норм, слід зауважити, що у пункті 1 частини другої статті 62 Закону йдеться про сукупність ознак, наявність яких протягом звітного фінансового року зобов'язує юридичну особу затвердити антикорупційну програму. Це стосується державного, комунального підприємства або господарського товариства у якому державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків. Таким чином відсутність хоча б однієї із них виключає відповідний обов'язок юридичної особи.

Відповідно, антикорупційним законодавством передбачено два види антикорупційних програм:

1) юридичних осіб органів влади (ОДВ та ОМС і державних цільових фондів);

2) юридичних осіб приватного права.

Наявність антикорупційної програми є серйозною перевагою для будь-якої юридичної особи, оскільки засвідчує факт існування політичної волі керівництва та всього колективу підприємства до боротьби з «внутрішніми» причинами корупції, а з іншого – дає можливість визначити і реалізувати саме ті антикорупційні заходи, які будуть дієвими за даних конкретних обставин.

Крім того, відсутність такої програми матиме негативні наслідки у разі накладення на таку юридичну особу кримінально-правових санкцій з огляду, зокрема, на невжиття відповідальними особами такої юридичної особи вимог щодо запобігання та протидії корупції, якщо це призвело до вчинення корупційного злочину від імені та в інтересах юридичної особи.

Тягар впровадження антикорупційних заходів покладено на український бізнес. Приватний бізнес в обов'язковому порядку впроваджує антикорупційну

програму, державний та комунальний – лише за певних умов. Хоча на фізичних осіб-підприємців-учасників попередньої кваліфікації або процедури закупівлі вимоги закону щодо запровадження антикорупційної програми не поширюються.

В розумінні ст. 62 Закону України «Про запобігання корупції» №1700-VI від 14.10.14 антикорупційна програма підприємства являє собою комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності юридичної особи. Розробити антикорупційну програму у вигляді окремого юридичного документу недостатньо для повноцінної реалізації антикорупційної політики. Вказана програма погоджується з трудовим колективом, а її положення мають міститися в трудових договорах, правилах внутрішнього трудового розпорядку та посадових інструкціях. За змістом антикорупційна програма має бути ефективним інструментом запобігання корупції, максимально пристосованим до конкретних умов.

Антикорупційна програма повинна враховувати особливості конкретного підприємства (організаційно-правову форму, форму власності, чисельність працівників, сферу бізнесу тощо). Адже існує чимало відмінностей, скажімо, між товариством з обмеженою відповідальністю як найпоширенішою формою ведення бізнесу та бюрократизованим державним підприємством.

Загалом, юридична особа повинна мати:

- антикорупційну програму юридичної особи;
- наказ про затвердження антикорупційної програми та призначення уповноваженого з реалізації антикорупційної програми.

Саме ці два документи часто потрібні для участі в тендері. Звичайно, має сенс ще внести необхідні зміни до посадової інструкції уповноваженого з реалізації антикорупційної програми та інших осіб, причетних до цієї програми.

Антикорупційна програма юридичної особи має містити чіткі практичні рекомендації з різних процедур, які юридична особа вживає для запобігання корупції у своїй діяльності, шляхом впровадження ефективного правового механізму дотримання вимог законодавства.

Дотримання вимог антикорупційної програми повинно забезпечуватися на всіх рівнях. Ці вимоги мають бути однаковими як для директорів чи керівників вищої ланки так і для звичайних співробітників. В антикорупційній політиці українською важливо уникати застосування подвійних стандартів і двозначності.

На практиці доцільним є створення антикорупційної програми у вигляді окремого документа, який затверджується наказом керівника юридичної особи, є внутрішнім нормативно-

правовим актом, доводиться до відома всіх працівників і є обов'язковим до виконання такими працівниками.

НАЗК розробило два базових документи у цій сфері:

- Типову антикорупційну програму юридичної особи;

- Методичні рекомендації щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб

В Плані заходів щодо запобігання корупції НАЗК, затвердженому 28.11.2016, зазначено також, що Агентство ще до кінця квітня 2017 року повинно розробити та затвердити Методичні рекомендації щодо запобігання корупції у приватному секторі. Однак станом на кінець 2018 року таких методичних рекомендацій офіційному веб-сайті НАЗК не розміщено.

В Методичних рекомендаціях щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб останніх (Рішення НАЗК від 22.09.2017 р. №734) сформульовані ключові пояснення, які можуть бути корисними для більшості юридичних осіб, що починають розробку або вдосконалення власної антикорупційної програми.

Згідно Методичних рекомендацій при розробці антикорупційної програми юридична особа повинна керуватись такими принципами:

- законності: юридична особа повинна забезпечити відповідність антикорупційної програми вимогам чинного законодавства;

- участі зацікавлених сторін: розробка та вдосконалення програми повинна здійснюватися на основі участі усіх зацікавлених сторін, та розгляду і максимального врахування їх пропозицій, що зменшує заперечення або опір виконанню програми. Може реалізовуватись шляхом: надання інформації, офіційних консультацій з працівниками (проведення зборів всього трудового колективу або делегатів від структурних підрозділів), запрошення ділових партнерів, в тому числі інвесторів до участі в обговоренні проекту антикорупційної програми чи змін до неї.

- спільної відповідальності: антикорупційна програма повинна бути обов'язковою до застосування на всіх рівнях і напрямках діяльності юридичної особи. Правила і принципи програми мають бути однаковими для учасників (засновників), керівництва та працівників юридичної особи.

- доступності: інформація про антикорупційну програму та про контакти Уповноваженого, а також допоміжні матеріали повинні бути легкодоступні. Програма, узагальнені результати її виконання, зміни до неї розміщуються на сайті юридичної особи, в інформаційному бюлетені, чи інших комунікаційних засобах. Відповідні матеріали можуть також додатково містити подачу інформації у спрощеному

форматі «питання-відповідь» та/або у вигляді інфографіки.

- зрозумілості та чіткості: зміст антикорупційної програми повинно бути легко зрозуміти. Бажано уникати аббревіатур і технічних термінів. Програма повинна містити реальні приклади і рекомендації.
- пріоритету довіри над контролем: вимоги, які містяться в антикорупційній програмі повинні створювати сприятливі умови для чесних і етичних працівників. Заходи запобігання та заохочення повинні знаходитися у балансі із заходами контролю та примусу.

- визначеності сфери застосування: антикорупційна програма повинна враховувати внутрішні та зовнішні корупційні ризики;
- безперервності: створення антикорупційної програми повинно розглядатися як безперервний процес, а не як одноразовий захід. Програма повинна регулярно переглядатися з урахуванням змін зовнішніх та внутрішніх факторів;

- ефективності: антикорупційна програма повинна використовувати адекватні ресурси юридичної особи. Якщо фінансові та людські ресурси використовуються неефективно, юридична особа несе зайві витрати і незручності. Це в кінцевому результаті може призвести до зниження ефективності програми в цілому, ставлячи під загрозу її реалізацію. Усе вищенаведене означає, що кожній юридичній особі рекомендується не просто відтворити положення Типової антикорупційної програми, а ретельно визначити індивідуальний підхід до наповнення змісту програми, акцентуючи увагу на тих антикорупційних заходах чи інших складових програми, які відповідають її особливостям і необхідні для мінімізації ризиків саме у її діяльності.

Відповідно до законодавства обов'язковими вимогами до антикорупційної програми на підприємстві є:

- антикорупційна програма підлягає затвердженню лише після її обговорення з працівниками підприємства. Хоча законодавство не встановлює обов'язкової форми такого обговорення, для відносно невеликих підприємств доцільною формою може бути, наприклад, проведення загальних зборів трудового колективу з такого приводу, з попереднім наданням працівникам проекту антикорупційної програми для ознайомлення. Водночас на великих підприємствах з наявністю філій, відокремлених підрозділів тощо можуть виникнути складнощі з обговоренням антикорупційної програми і особливо з отриманням коментарів працівників до такої програми;

- текст антикорупційної програми постійно повинен перебувати у відкритому доступі для працівників підприємства. На практиці доступ до

антикорупційної програми часто реалізується через розміщення такої програми на внутрішньому корпоративному сайті юридичної особи. У такому випадку, разом з тим, важливо пам'ятати, що, крім надання працівникам загального доступу до електронної версії антикорупційної програми, всі працівники повинні бути ознайомлені з текстом антикорупційної програми офіційно і під розписку. Більше того, доцільним є також розмістити посилання на антикорупційну програму та зобов'язання працівника щодо суворого дотримання вимог такої програми у трудовому договорі працівника, його посадовій інструкції та правилах внутрішнього трудового розпорядку;

– крім трудових договорів з працівниками, положення щодо обов'язковості дотримання антикорупційної програми можуть бути включені і до договорів, які укладаються юридичною особою (наприклад, цивільно-правові договори про надання послуг з окремими особами та господарські договори із контрагентами);

– для реалізації вимог антикорупційної програми на підприємствах, для яких створення антикорупційної програми є обов'язковим, повинна бути призначена особа, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми. При цьому, особливо для великих підприємств, важливим є призначення окремої особи, а не покладення відповідних обов'язків на когось із працівників підприємства (наприклад, юриста, керівника кадрової служби, керівника служби безпеки тощо), оскільки впровадження антикорупційної програми з подальшим контролем за її виконанням вимагає серйозної уваги і часу.

З метою реалізації програми юридичні особи повинні запровадити посаду Уповноваженого з антикорупційної програми. Закон встановлював вікові та освітні вимоги до цієї посади. Уповноваженим може бути фізична особа віком не молодше 30 років з повною вищою економічною або юридичною освітою. Для порівняння ст. 65 «Вимоги до кандидатів на посаду судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначає, що на посаду судді може бути рекомендований громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою. Звідки наші антикорупційні реформатори взяли цих 30 років мені особисто не зрозуміло.

На великих підприємствах може бути доцільним створення окремого незалежного підрозділу по боротьбі із корупцією. Співробітники такого підрозділу повинні мати знання й досвід для здійснення політики й процедур антикорупційної програми. Формат цього підрозділу, який передбачає

організаційну побудову, ресурсне забезпечення, функціональні обов'язки і т.д., залежить від організаційно-правової форми, розміру, структури та інших факторів, а, отже, може бути різним у різних компаніях. Реалізацію антикорупційної політики на підприємстві також може здійснювати юридичний або фінансово-економічний підрозділ.

У процедурі розробки та затвердження антикорупційної програми можна виділити певні етапи:

1) підготовчий, який полягає у визначенні в державній організації відповідного структурного підрозділу (уповноваженої особи, робочої групи), відповідального за розробку проекту антикорупційної програми; аналізі дотримання працівниками державної організації вимог антикорупційного законодавства за попередній звітний період; затвердженні структури антикорупційної програми на наступний звітний період; наданні заінтересованими структурними підрозділами державної організації своїх пропозицій до проекту антикорупційної програми з урахуванням аналізу та оцінки корупційних ризиків у діяльності структурного підрозділу відповідно до його повноважень;

2) безпосередньої розробки проекту програми, який полягає в опрацюванні наданих структурними підрозділами своїх пропозицій; аналізі результатів здійснення заходів, передбачених в антикорупційній програмі державної організації за попередній звітний період; імплементації вимог національного антикорупційного законодавства до повноважень конкретної державної організації;

3) узгодження, який полягає у забезпеченні відкритого доступу до проекту антикорупційної програми усіма працівниками державної організації; в опрацюванні, в межах своїх повноважень, проекту програми заінтересованими структурними підрозділами; обговоренні проекту антикорупційної програми з іншими працівниками державної організації; подання проекту антикорупційної програми в установленому порядку на розгляд керівництву державної організації;

4) затвердження та оприлюднення, який полягає у прийнятті керівництвом державної організації рішення про затвердження антикорупційної програми, після чого антикорупційна програма доводиться до відома усіх працівників державної організації та забезпечується до неї постійний доступ працівників та громадськості відповідно до вимог законодавства.

Спеціальних заходів контролю за реалізацією антикорупційних програм юридичних осіб приватного права не передбачено ні для НАЗК, ні для громадськості. Проте, задля забезпечення належного виконання програм НАЗК може використовувати

загальні повноваження у антикорупційній сфері, визначені статтями 11, 12 Закону «Про запобігання корупції», а громадськість (передусім, члени трудового колективу) – будь-які заходи, не заборонені законом (запити на отримання публічної інформації, звернення до суду тощо).

Відповідальних осіб та механізм контролю за реалізацією антикорупційних програм юридичних осіб приватного права, для яких наявність антикорупційної програми не є обов'язковою, має визначати керівний орган такої особи. Громадський контроль за реалізацією програм, звичайно, може мати місце, але його результати переважно не можуть бути підставою для спонукання керівників до вжиття певних дій, адже це не є їхнім обов'язком.

Станом на 1 березня 2018 р. такі антикорупційні програми затверджено кількома юридичними особами приватного права. Проте, узагальненої інформації щодо цих суб'єктів не має навіть НАЗК (ці програми не підлягають погодженню). Формальний підхід до антикорупційної програми гарантує її провал і бездіяльність, так як вона повинна бути пов'язана з діяльністю підприємств та юридичних осіб підприємств.

При написанні тексту антикорупційної програми як юридичного документу слід враховувати положення законодавства України, зокрема: Законів України «Про запобігання корупції» №1700-VI від 14.10.14.; «Про Національне антикорупційне бюро України» №1698-VII від 14.10.14., «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» №1699-VII від 14.10.14., підзаконних нормативно-правових актів України та положень міжнародного законодавства.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає лише загальні вимоги до антикорупційної програми юридичної особи. З метою створення та запровадження в Україні мінімальних стандартів для вищевказаних юридичних осіб, дотримання яких є обов'язковим для відповідності їхньої діяльності антикорупційним принципам, встановленим Законом, міжнародними актами та стандартами у цій сфері, Національне агентство з питань запобігання корупції 02.03.2017 р. своїм рішенням затвердило Типову антикорупційну програму юридичної особи (далі – Типова антикорупційна програма).

Важливо зазначити, що Типова антикорупційна програма була розроблена спільно з фахівцями проекту Програми розвитку ООН в Україні «Прозорість та доброчесність публічного сектору» з урахуванням міжнародного стандарту ISO 37001 «Anti-bribery management systems», інших міжнародних актів та стандартів у сфері запобігання корупції серед юридичних осіб державного та приватного сектору економіки. Проект Типової

антикорупційної програми був опрацьований фахівцями Американської торговельної палати в Україні, Європейської Бізнес Асоціації та Ради бізнес-омбудсмена [4].

Українське законодавство не передбачає вичерпного переліку питань, які мають бути висвітлені в антикорупційній програмі, однак зазначає, що антикорупційна програма може містити такі положення:

1) сферу застосування та коло осіб, на яких поширюються її положення;

2) вичерпний перелік та опис антикорупційних заходів, стандартів, процедур та порядок їх виконання (застосування), зокрема порядок проведення періодичної оцінки корупційних ризиків у діяльності підприємства;

3) норми професійної етики працівників підприємства;

4) права та обов'язки працівників та засновників (учасників) підприємства щодо запобігання і протидії корупції у діяльності підприємства;

5) права і обов'язки посадової особи, відповідальної за запобігання корупції, та підпорядкованих їй працівників (у разі їх наявності);

6) порядок регулярного звітування особи, відповідальної за запобігання корупції, перед засновниками (учасниками) підприємства;

7) порядок здійснення належного нагляду, контролю та моніторингу за дотриманням антикорупційної програми у діяльності підприємства, а також оцінки результатів здійснення передбачених нею заходів;

8) умови конфіденційності інформування особи, відповідальної за запобігання корупції, працівниками про факти підбурювання їх до вчинення корупційного правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

9) процедури захисту працівників, які надали інформацію про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення;

10) процедуру інформування працівниками особи, відповідальної за запобігання корупції, про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів, а також порядок врегулювання виявленого конфлікту інтересів;

11) порядок проведення індивідуального консультування особи, відповідальної за запобігання корупції, працівників підприємства з питань застосування антикорупційних стандартів та процедур;

12) порядок проведення періодичного підвищення кваліфікації працівників у сфері запобігання та протидії корупції;

13) застосування заходів дисциплінарної відповідальності до працівників, які порушують положення антикорупційної програми;

14) порядок вжиття заходів реагування щодо виявлених фактів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, зокрема, інформування уповноважених державних органів, проведення внутрішніх розслідувань;

15) порядок внесення змін до антикорупційної програми.

На практиці антикорупційна програма юридичної особи починається з преамбули, в якій вказуються посилання на нормативно-правові акти, на яких вона ґрунтується. Також в преамбулі доцільно виразити декларацію підприємства щодо «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції та вжиття заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції і пов'язаним з нею діям (практикам).

Наступним розділом антикорупційної програми є Загальні положення, де юридична особа вказує встановлення стандартів, визначених Законом України «Про запобігання корупції» та іншими нормативними актами, а також відповідність антикорупційної програми базовим вимогам. Обов'язково програма затверджується після її обговорення з працівниками юридичної особи. Досить типовою помилкою є непогодження антикорупційної програми з колективом. В окремих випадках у наказах про затвердження антикорупційної програми навіть написано — ознайомити посадових осіб з положеннями антикорупційної програми у частині, що їх стосується. Це неправильно. Програма у обов'язковому порядку має бути погоджена з трудовим колективом. Більш того, відповідно до ч. 3 ст. 62 Закону № 1700 повний текст антикорупційної програми повинен перебувати у постійному відкритому доступі для працівників юридичної особи та ділових партнерів. У цьому пункті вказуються спосіб та місце розміщення тексту антикорупційної програми у паперовій та/або електронній формі, а також на веб-сайті Юридичної особи (у разі наявності). Також в розділі Загальні положення вказується посилання на Закон «Про запобігання корупції» як на основне джерело, в якому містяться пояснення щодо термінів, використаних у програмі. Для підприємств, що орієнтовані на міжнародне співробітництво, доцільним буде використання при визначенні термінів, які не передбачені Законом, використовувати міжнародні стандарти та нормативно-правові акти у сфері запобігання корупції (зокрема, Foreign Corrupt Practices Act 1977 (Закон США «Про боротьбу з корупцією закордоном», прийнятий Конгресом США в 1977 році); • UK Bribery Act 2010 (Закон Великобританії

«Про хабарництво», прийнятий Парламентом Великобританії в 2010 році); • Міжнародного стандарту ISO 37001:2016 «Антикорупційні системи менеджменту» (ISO 37001:2016 Anti-bribery management systems).

У другому розділі антикорупційної програми Сфера застосування та коло осіб, відповідальних за реалізацію Антикорупційної програм юридична особа чітко зазначає обов'язковість її виконання всіма працівниками підприємства, включаючи посадових осіб усіх рівнів, керівника, засновників (учасників), а також для усіх суб'єктів господарської діяльності (філій, підрозділів, дочірніх підприємств), над якими вона здійснює контроль. Також вказується, що антикорупційна програма застосовується юридичною особою у її правовідносинах із діловими партнерами, у тому числі органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Важливим пунктом цього розділу є зазначення осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми на підприємстві та його відокремлених підрозділах.

Третій розділ програми – це Антикорупційні заходи у діяльності Юридичної особи. Він включає:

- Перелік антикорупційних заходів у діяльності підприємства – юридична особа вказує антикорупційні заходи та основні антикорупційні стандарти і процедури. Типова антикорупційна програма Юридичної особи серед антикорупційних заходів називає періодичну оцінку корупційних ризиків та антикорупційні стандарти і процедури. Основними антикорупційними стандартами і процедурами юридичної особи вона зазначає:

1) ознайомлення нових працівників із змістом Антикорупційної програми, проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;

2) антикорупційна перевірка ділових партнерів;

3) положення щодо обов'язкового дотримання Антикорупційної програми;

4) критерії обрання ділових партнерів Юридичної особи;

5) обмеження щодо підтримки Юридичною особою політичних партій, здійснення благодійної діяльності;

6) механізм повідомлення про виявлення ознак порушення Антикорупційної програми, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;

7) здійснення Уповноваженим та працівниками функцій щодо запобігання корупції;

8) процедура розгляду повідомлень викривачів, включаючи внутрішнє розслідування і накладення дисциплінарних стягнень;

9) норми професійної етики та обов'язки і заборони для працівників;

10) механізми запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;

11) обмеження щодо подарунків;

12) нагляд і контроль за дотриманням вимог Антикорупційної програми.

При цьому Юридична особа може визначити додаткові антикорупційні стандарти і процедури, опис яких повинен міститися в Антикорупційній програмі.

- Періодична оцінка корупційних ризиків у діяльності Юридичної особи – містить порядок проведення оцінки корупційних ризиків від ідентифікації корупційних ризиків до подання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків.

- Опис антикорупційних стандартів і процедур у діяльності Юридичної особи – містить деталі щодо кожного антикорупційного стандарту та кожної процедури. Значна увага приділяється повідомленню працівниками про юридичної особи про факти порушення антикорупційної програми та вчинення кримінальних правопорушень, з чітким зазначенням каналів, через які можливо зробити таке повідомлення.

Четвертим розділом антикорупційної програми є норми професійної етики працівників юридичної особи, які стосуються не тільки запобігання корупції, але в цілому виконання своїх обов'язків працівниками. Типова антикорупційна програма Юридичної особи визначає такі основні норми, але юридична особа повинна врахувати специфіку своєї діяльності та зазначити додаткові норми професійної етики працівників. Однак, як правило, підприємства не приділяють значної уваги цьому розділу, і навіть скорочують його порівняно з Типовою антикорупційною програмою.

Наступний розділ – це Права і обов'язки засновників (учасників) та працівників (крім Уповноваженого) Юридичної особи. В ньому деталізуються права та обов'язки осіб, на яких поширюється дія антикорупційної програми підприємства. Зважаючи на специфіку своєї діяльності, юридична особа може зазначити додаткові права, обов'язки, заборони, зважаючи на специфіку своєї діяльності, у тому числі заборону працівникам займатися будь-якою діяльністю, яка може скласти конкуренцію юридичній особі, та додаткові обмеження для осіб після звільнення або припинення діяльності. У цьому розділі також вказується політика підприємства щодо одержання подарунків: випадки, коли одержання подарунків є забороненим, обмеження вартості подарунків, критерії для визначення прийнятності подарунку, дії при виявленні майна, щодо якого існує заборона в його одержанні.

Права та обов'язки Уповноваженого та Відповідальних підрозділів (за наявності) визначені

шостим розділом антикорупційної програми. Згідно з ч.5 ст. 62 Закону № 1700 у юридичних осіб, визначених у ч. 2 ст. 62 цього Закону, має бути призначена особа, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми. Не обов'язково створювати нову посаду та призначати окрему людину на посаду Уповноваженого. Закон допускає суміщення посад. Водночас для сумісників є певні обмеження, вони визначені у ч. 4 ст. 64 Закону № 1700. У цьому розділі зазначаються його умови призначення та звільнення, його функції та завдання, зобов'язання та права, пов'язані з їх виконанням.

Порядок звітування Уповноваженого перед керівництвом юридичної особи. прописаний у наступному розділі.

Восьмий розділ антикорупційної програми стосується порядку здійснення нагляду, контролю за дотриманням Антикорупційної програми, а також оцінки результатів здійснення передбачених нею заходів. Такий нагляд і постійний контроль за дотриманням працівниками, керівником юридичної особи антикорупційної програми здійснює Уповноважений у таких формах:

1) розгляд і реагування на повідомлення про порушення вимог Антикорупційної програми, вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;

2) здійснення планових та позапланових перевірок діяльності працівників Юридичної особи щодо виконання (реалізації) Антикорупційної програми;

3) проведення експертизи організаційно-розпорядчих, юридичних, виробничих та фінансових документів, а також їх проєктів.

Юридична особа може визначити порядок здійснення планових та позапланових перевірок діяльності працівників Юридичної особи, порядок проведення експертизи документів, а також додаткові форми нагляду і контролю за дотриманням Антикорупційної програми, зважаючи на специфіку своєї діяльності.

Важливим розділом антикорупційної програми є Умови конфіденційності інформування Уповноваженого працівниками про факти порушень антикорупційних вимог. Працівникам юридичної особи гарантується конфіденційність їх повідомлень засновникам (учасникам), керівнику або Уповноваженому про виявлені ознаки порушень Антикорупційної програми, корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень в діяльності інших працівників підприємства та повідомлень про факти підбурення працівників юридичної особи до вчинення корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень.

Наступний розділ описує процедуру захисту працівників, які повідомили інформацію про

корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, яв якому забезпечуються умови для захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні та протидії корупції на підприємстві, та може визначатись перелік заходів для захисту викривача та порядок їх застосування.

Співпраця з викривачами повинна бути одним із пріоритетів діяльності Уповноваженого, який створює всі умови для повідомлення ними інформації про корупцію. Так, у видних місцях у приміщеннях юридичної особи мають бути розміщені детальні пам'ятки для тих, хто бажає повідомити про корупцію. Такі пам'ятки також бажано періодично поширювати серед працівників в паперовій та електронній формі.

Також значна увага приділяється врегулюванню конфлікту інтересів в діяльності юридичної особи. В окремому розділі розглядається порядок повідомлення та заходи врегулювання реального або потенційного конфлікту інтересів.

Наступний розділ антикорупційної програми – це Порядок надання працівникам роз'яснень та консультацій Уповноваженим, в якому вказуються форми звернення за отриманням усного чи письмового роз'яснення, тривалість його розгляду.

Крім цього антикорупційна програма розглядає порядок проведення періодичного підвищення кваліфікації працівників у сфері запобігання та виявлення корупції в юридичній особі, яке здійснюється відповідно до розробленого Уповноваженим (відповідальним для відокремленого підрозділу) тематичного плану графіку на кожне півріччя або рік. Загальні вимоги до заходів із навчання і підвищення кваліфікації вказано у Розділі XIII Типової антикорупційної програми юридичної особи. Однак крім того вказані заходи повинні, крім належної якості як за формою так і за своїм наповненням, відповідати передусім наступним вимогам: регулярність проведення; практичне спрямування змісту; базування на прикладах із діяльності юридичної особи; безпосередня залученість учасників заходу до процесу навчання. Також однією із основних вимог є системність підходу до визначення тем та питань, які розглядаються на вказаних заходах.

У Типовій Антикорупційній програмі Юридичної особи є пункт щодо витрат часу на підвищення кваліфікації у сфері запобігання та виявлення корупції, мінімальний обсяг яких повинен встановлюватись підприємством. Однак часто підприємства його пропускають.

Чотирнадцятий розділ програми стосується Застосування заходів дисциплінарної відповідальності до працівників, які порушують положення антикорупційної програми.

У разі наявності інформації, що свідчить про ознаки порушення працівниками вимог Антикорупційної програми, призначається у встановленому розділом XV Антикорупційної програми порядку внутрішнє розслідування з метою підтвердження чи спростування інформації про ймовірне порушення. Внутрішні антикорупційні розслідування мають свою специфіку, і не можуть проводитися за загальною процедурою, призначеною для інших випадків з'ясування порушень працівниками правил внутрішнього розпорядку або трудової дисципліни.

Специфіка розслідувань полягає, по-перше, у суб'єктному складі. Так, до складу комісії, яка проводить розслідування, обов'язково включаться Уповноважений, за винятком випадків, коли розслідування призначається за наслідками виявлення фактів чи отримання інформації про вчинення Уповноваженим корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, порушення вимог Антикорупційної програми. До складу комісії не можуть включатися працівники підрозділів, у діяльності яких зафіксований факт порушення, або надійшло повідомлення про ймовірне порушення.

По-друге, сам процес внутрішнього розслідування відбувається в рамках дослідження того, чи відповідають певні факти або діяння працівників стандартам антикорупційного законодавства та антикорупційної програми юридичної особи. Типовою антикорупційною програмою передбачено, що для регламентації всіх моментів, пов'язаних з внутрішнім розслідуванням, в юридичній особі керівником затверджується Порядок проведення внутрішнього розслідування.

Останній розділ Антикорупційної програми Юридичної особи – це Порядок внесення змін до Антикорупційної програми, в якому розглядаються умови перегляду змісту програми, подання пропозицій щодо внесення змін та їх обговорення. Зміни до антикорупційної програми не можуть встановлювати стандарти та вимоги нижчі, ніж передбачені Законом «Про запобігання корупції» та Типовою антикорупційною програмою.

Висновки

Як бачимо, зміст антикорупційної програми відображає більшість дискусійних питань та проблем, що стосуються запобігання та протидії корупції в діяльності підприємства. Однак, на нашу думку, все ж залишаються певні аспекти діяльності підприємства, які потребують чіткішого роз'яснення та регламентації.

На думку авторів, особливої уваги потребує регулювання взаємодії юридичної особи з державними службовцями, діловими партнерами та

посередниками. Більш детально потрібно розглянути дії працівників юридичної особи у випадку вимагання неправомірної вигоди з боку як державних службовців, так і інших юридичних осіб, дисциплінарну відповідальність за порушення антикорупційної програми як працівниками, так і діловими партнерами юридичної особи.

Також проблемою для українських підприємств є Кодекс етичної поведінки. На більшості підприємствах він відсутній, або формальний. Як наслідок ігнорується і відповідний розділ в антикорупційній програмі.

Крім того, антикорупційне законодавство повинно чітко вказати те, що затверджена НАЗК Типова антикорупційна програма Юридичної особи являє собою комплекс мінімальних стандартів, дотримання яких є обов'язковим для відповідності діяльності юридичної особи антикорупційним принципам. Тобто, підприємства при розробці антикорупційної програми повинні тільки доповнювати типову програму відповідно до особливостей їх діяльності. Тому що, як показує практика, багато підприємств підходять до неї вибірково, просто не вказуючи пунктів, які їм якимось чином не вигідні.

Література

1. Методичні рекомендації щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб останніх (Рішення НАЗК від 22.09.2017 р. №734) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/антикорупційні%20програми/Проект%20Методичні%20рекомендації%20АП%20\(14.08.17\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/антикорупційні%20програми/Проект%20Методичні%20рекомендації%20АП%20(14.08.17).pdf)
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 49. – Ст. 2056.
3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 9. – Ст. 89.
4. Практичне застосування антикорупційної програми юридичної особи / Юридична газета [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20171003/281496456486710>
5. Шенк, О. Засади побудови антикорупційної програми на підприємстві [Текст] / О. Шенк // Юрист&Закон №41 (337). – 2015.
6. Офіційний веб-сайт НАЗК [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Transparency International [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.transparency.org/>

References

1. Methodical recommendations for the preparation and implementation of anti-corruption programs of legal entities of the latter (Decision NIPK dated September 22, 2017, No. 734) [Electronic resource] – Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/AntiCorruption%20Programs/Project%20Methodics%20Recommendations%20%20APS%20\(14.08.17\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/AntiCorruption%20Programs/Project%20Methodics%20Recommendations%20%20APS%20(14.08.17).pdf)
2. On Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1700-VII. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2018. - No. 49. - Art. 2056
3. On Public Procurement: Law of Ukraine dated December 25, 2015, No. 922-VIII. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2018. - No. 9. - Art. 89
4. Practical application of an anticorruption program of a legal entity. *Yuridicheskaya Gazeta* Retrieved from: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20171003/281496456486710>
5. Shenko, O. (2015) Principles of building an anti-corruption program at the enterprise. *Lawyer & Law*, 41 (337).
6. Official website of NAM. Retrieved from: <https://nazk.gov.ua/>
7. Official website of Transparency International. Retrieved from: <https://www.transparency.org/>

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Т.В. Момот, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

Автор: ВАЩЕНКО Олександр Миколайович к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова E-mail - vashchenko_an@yahoo.com

Автор: ЧЕХ Наталія Олександрівна к.е.н., старший викладач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова E-mail - kraivska@gmail.com

Автор: ТЕСЛЕНКО Роман Юрійович аспірант кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова E-mail - roman.tslnk@gmail.com

ANTI-CORRUPTION PROGRAM OF LEGAL ENTITY: CONCEPT, CONTENT AND DISCUSSION QUESTIONS

O. Vashchenko, N. Chekh, R. Teslenko

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The article examines the nature of the anti-corruption program of a legal entity, its normative support and the implementation process. In Ukraine there is no theoretical development of the problem of implementation and implementation of the anti-corruption program of legal entities. When developing and implementing an anticorruption program, enterprises use the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", the Typical Anti-Corruption Program of a Legal Entity and Methodological Recommendations on the Preparation and Implementation of Anti-Corruption Programs of Legal Persons developed by the National Agency of Corruption Prevention. However, these documents contain some discussion questions that require additional clarification and explanation.

The purpose of this article is a comprehensive analysis of the norms governing the development of the implementation and implementation of the anti-corruption program of a legal entity and its improvement. The content of the anti-corruption program is analyzed in detail, and discussion issues are identified that require additional consideration and resolution. Proposals for improving the anti-corruption program itself and its process of its adoption and implementation are developed. Though the content of the anti-corruption program reflects most of the discussion issues and issues related to the prevention and counteraction of corruption in the enterprise, in our opinion, there are still some aspects of the company's activity, which require clearer clarification and regulation.

According to the authors, special attention should be paid to regulating the interaction of a legal entity with civil servants, business partners and intermediaries. In more detail, it is necessary to consider actions of legal entity employees in case of extortion of unlawful benefits from both civil servants and other legal entities, disciplinary responsibility for violating the anticorruption program by both employees and business partners of a legal entity.

In addition, the anti-corruption legislation should clearly indicate that the NACC's Standard Anti-corruption Program for a legal entity is a set of minimum standards, the observance of which is mandatory for the compliance of the legal entity with anti-corruption principles.

Keywords: *corruption, anti-corruption program, anticorruption program of a legal entity, anti-corruption measures, implementation of anti-corruption program*